

1. בצומת התורה והמדינה / כךך א / הרב י. א. הלוי הרצוג / לקראת מדינה יהודית

א. המדינה בזמננו - הכרח דתי אמוני

מדינת ישראל העמידה לפנינו בעיות קשות הדורשות עיון וביורור מצד חכמי התורה. אני הייתי בין הנלהבים לרעיון מדינה יהודית, אעפ"י שידעתי שיש בין גדולי התורה אוהבי ישראל כמוני הפוחדים מפני הקמת המדינה. הם היו מוכנים להסתפק בעליה חופשית. אבל אני הכרתי בהכרה עמוקה שלא סגי "הא בלא הא", שלא תתגשם השאיפה לעליה חופשית בהעדרה של מדינה סוברנית. מלבד זאת נגמר בדעתי שמדינת ישראל היא הכרח חיוני לא רק מנקודת ראות של הצלת מאות אלפי אחינו שרידי התופת באירופה ורווח והצלה לאחינו בארצות האיסלם שהקנאות הדתית שולטת בהן. בלבי נקבעה הדעה שזוהו דבר שהיהדות עצמה, מבחינה פנימית, זקוקה אליו במאד מאד.

היה ברור לי כשמש בצהרים שהשוואה האיומה שהשמידה את רוב האומה על גאוויה, רוב רבניה, צדיקה, חסידה, חכמה וסופריה, משורריה ועסקניה, גרמה תזוזה ביסודות האמונה הטמונים עמוק עמוק בלב המוני בית ישראל בעולם כולו. ופחדתי פחד, שאם השחר שהתחיל לעלות בארץ האבות והנביאים יתעלם ויסתתר, ח"ו, לזמן ארוך, תהינה התוצאות מרות מאד עד כדי לסכן את עצם קיום היהדות, עכ"פ בגולה. ולפיכך בשלה אצלי הכרה מוצקת שהמאמצים להצלחת מאבקנו ההירואי בארץ ישראל הם דבר שנשמת האומה תלויה בה ושאינו זו רק מלחמה לעזרת ישראל מיד צר - שהיא מלחמת מצוה בלי ספק - אלא יותר מזה, מלחמה להצלת נשמת האומה.

ב. ופחד ורחב לבבך

יחד עם זאת הרגשתי שהמדינה תעמיד אותנו בפני בעיות פנימיות קשות ומסובכות, אבל לא נרתעתי מפני כך. מה ביני ובין חבירי הרבנים שאליהם רמזתי למעלה? בי נתקיים 'פחד ורחב לבבך' - פחד ורחב גם יחד. אצלם נתקיים ופחד לבבך - בלי ורחב. גם עכשיו אני עומד בדעתי והשקפתי. אני מאמין שסוף סוף בעזרת ה' יהיה הכל בסדר, אך אני מתפלל הפלא ופלא על חוסר-הפעילות מצד הרוב הגדול של היהדות הנאמנה, עכשיו כשהמדינה היא כבר עובדה חיה וקיימת. אילו כמה המדינה היהודית אפילו לפני חמשים שנה, היו גם כן בעיות ידועות, אבל לא באותם הממדים ולא באותה רמת קושי. אז היו רובא רובא של עם ישראל שומרי תורה ומצוות. היום לצערנו הגדול אין המצב כזה. הבעיות העיקרות המזדקפות לפנינו היום במלא קומתן הן: (א) הבטחת שמירת שבת קדשנו, עכ"פ בפרהסיא, כלומר השבת הציבורית, והבטחת שמירתה בצביונה האמיתי על פי התורה שבכתב ובעל פה. (ב) הבטחת הכשרות הציבורית, עד כמה שזה נתון בסמכותה ובכחה של הממשלה המרכזית ושל השלטון העירוני או המקומי. (ג) משפט התורה. (ד) הבטחת נישואין וגירושין כדת משה וישראל.

ג. זניחת המשפט העברי - חרפה

לעת עתה אצטמצם בשאלת משפט התורה. כמובן שלא היה יכול לעלות על דעתו של יהודי דתי באמת, שהמדינה היהודית תעזוב מקור מים חיים - את תורתנו הקדושה - לחצוב לה בורות בורות ומשפטים של עם אחר. הלא זו היתה מהפכה איומה מבפנים, וחלול השם נורא מבחוץ. זה היה בבחינת נתינת גט כריתות, ח"ו, לתורת ישראל. כסבורים היינו שתיכף להכרזת המדינה יהיו הגורמים הקובעים בשטח הזה, נמלכים מיד עם סמכות התורה בארץ כדת מה לעשות. אמנם הנוהג בכל ארץ נכבשת הוא, שמשאירים לזמן את החוק הקיים מכבר שלא לגרום לזעזועים קשים בעולם המסחר וכו'. במה דברים אמורים אצל הגויים שאין להם משפט שהוא חלק מדתם, משא"כ אצלנו; זה דבר חמור מאד מאד לקיים אפילו לזמן מועט משפט שלא כתורה. ומה גם משפט זר שהטילה עלינו הממשלה המנדטורית. וזהו כבר מבלי לדבר על מהות המשפט הקיים העשוי טלאים על גבי טלאים: חוק בריטי על גבי חוק טורקי.

אפילו אם היה המשפט הנידון כולו מחמדים, היה הוא פסול מן המבט הלאומי - ובפרט הדתי. הרי זה חוק ומשפט גויי, וכבר הגאון הלאומי צריך היה לעמוד כתריס בפני ההתבוללות הסיטונית הזאת. הרעישו אבות העולם על ישראל ההולך להתדיין בערכאות של גויים, אפילו אם דיניהם כדינינו, ומכש"כ אם דיניהם אינם כדינינו. ולדעתי אלף פעמים גרוע מכל יחיד או יחידים או קהילה מישראל ההולכים לערכאות של גויים, כשעם ישראל בארצו בתור שכזה דן עפ"י חוקים זרים. "המבלי אין אלקים בישראל...".

...אם בנוגע למצב הקיים, היינו הסטאטוס-קוו עוד יש מקום לטענות, הרי בנוגע לעתיד מה יש לטעון? הנה כבר הושיבו בתי דינים וקבעו משרד למשפטים ובית דין עליון, ותורת ישראל לא נזכרה ולא נפקדה, ולא עשו אותה "אפילו כתורמוס הזה"! כלום לא היתה חובתה הראשונה של הממשלה להכריז ולהודיע שאחרי תקופת המעבר הזאת, יבוא תור התורה, לדורות עולם, ושהיא עתידה לבקש הדרכה והוראה מפי חכמי התורה בנוגע לתקנות והשלמות על כל הרקע של משפט התורה, כשינתן לו תוקף מלכותי. ואפילו בתקופת המעבר, כלום לא היתה צריכה להושיב בכל בית דין משלה עכ"פ "חד דגמיר וסביר", ת"ח היודע להתמצא בחושן המשפט שלנו שיוורה לשופטים את דין התורה ולהטיל עליהם לדון על פיו, עד כמה שזה לא פוגע בחוזה וכו' שנעשו בימי השלטון המנדטורי? ואם זה לא עשתה, הרי עכ"פ חייבת היתה להראות יחס הוגן והולם כלפי משפט תורתנו, שהיא חיינו ואורך ימינו. לא די לנו הצער הזה אלא שלמרות מאמציו הנמרצים של נציגנו בממשלה הרב פישמן, עוד לא הצלחנו להשיג החלטה לבטל את הקיפוחים הקשים של סמכות של הרבנות בשטח המצב האישי בהשוואה לבתי הדין הדתיים של המוסלמים! אוי לה לאותה בושה או לה לאותה כלימה! כבר מהבחינה הלאומית היא ללא נשוא.

ד. הכנות לקראת שילוב משפט עברי

הנה אני חשבת מחשבות מכבר להתכונן לקראת המפנה החדש וב"ה הצלחתי לייסד כאן במכון הרי פישל לדרישת התלמוד מכון למשפט התורה, לשם לימוד עיוני ומסודר בחושן המשפט ובדיני ממונות שבאבן העזר, להכין דיינים מומחים מטובי הכוחות הצעירים הבאים מהשיבות.

יתר על כך, באותם הימים כשרבים דימו שרעיון ייסוד מדינה יהודית עצמאית מלכותית אינו אלא חזון שלא ניתן להתגשם לפני בוא משיח צדקנו, שאפתי שתקום בתוכנו תנועה אדירה שמטרתה תהא להשפיע על המועצה המחוקקת העתידה להכניס במגילות התחוקה (קונסטיטוציה) סעיף יסודי שיקבע שהמשפט במדינה יהא משפט התורה. ביודעי היטב היטב שיסתערו עלינו ויטענו שאם נעמיד הכל על שורת הדין ככתבה נתקל בקשיים עצומים בענין פסולי דיינות ועדות הכושר הדתי של הרבה מהדיינים והעדים, וכן מבחינת הדין עצמו, כגון עדות נשים. והתחלתי לבקש עצות ע"י קבלה כללית. ובעודי מעיין וחוקר וחותר, אירעו המאורעות הגדולים, ומדינת ישראל קמה בע"ה ונהיתה לעובדה קיימת. עכשיו כשאני רואה את היחס האדיש רפו ידי ונופל בלבי ספק עצום, והוא, שאפילו אם נצליח למצוא עצות ותחבולות ולקבל הסכמות רוב גדולי התורה לכך, האם יעלה בידנו להשיג רוב לקביעת אותו סעיף יסודי בתחוקה? ואם לא, כל הטורח הזה למה?

אולם בכל זאת דעתי איתנה שעלינו לעשות את כל הדרוש לשם הכנת שופטים כשרים מן התורה, בלי שום דוחקים בלי שום עצות ותחבולות, בקיאים בדיני התורה על בוריה ויראי אלקים וכו', ומאומנים ומחונכים לתפקיד הקדוש והכבד ההוא. להכין מעין "ערוך השלחן" בצורה העלולה להתקבל אצל היוריסטים. וזה כבר צורך הכרחי גם לבתי הדין הרבניים. יש כמה שטחים שבהם אנו זקוקים להשלמות, בשים לב להתפתחות החיים הכלכליים, וגם לתקנות במסגרת של תוה"ק. וכן יש צורך להקל במדה ידועה על הלימוד והעיון והשימוש במקורות. תהיה זאת תועלת גם בשבילנו, וגם בשביל בתי המשפט של המדינה. הבה אפרש את דברי. אם אנחנו לא נוציא "אוצר משפטים" בצורה ההיא, מה יעשו היוריסטים שאינם יכולים להתמצא בחושן המשפט? הלא יקחו להם לקו ולמשקולת איזה קודקס זר ונמצא שם שמים מתחלל בישראל וגם בעמים. אולם אם יהיה ספר כזה מוכן מצדנו, מסתבר שלא יתעלמו לגמרי מדיני התורה ויסגלו להם חלקים חלקים. ואם כי על פשרה כזו ג"כ התורה תחגור שק, אבל חילול השם לא יהיה כ"כ גדול.

ברם זאת היא לדעתי נקודה שורשית. על היהדות הדתית שומה לעשות כל המאמצים האפשריים, שעל כל פנים תישאר במדינה היהודית קרן זוית לתורתנו הקדושה. לאמר, שתהא הזכות נתונה לכל יהודי הנתבע לדין לפני בית משפט חילוני בעניני ממונות, לומר: לבית דין של הרבנות אני יורד. מובן שיקבע זמן שבו עליו להענות להזמנתו של אותו הבית דין, ואם לא יופיע יהא כח ביד בית הדין לדון שלא בפניו. מובן גם כן שיתקיים בית דין גדול לערעורים של הרבנות הראשית בירושלים עיה"ק ת"ו. כמו כן מובן שנדרוש שפסקי הדין של בתי הדין של הרבנות לא יהיו נתונים לערעור לפני בית המשפט העליון הממשלתי, שברובו הגדול, יהיה מורכב מאנשים, שבכל הכבוד הראוי להם, הרי בנוגע לבקיאיות בחושן המשפט הם הדיוטות גמורים.

אני מניח ג"כ שברקע של המצב האישי ישאר כח השיפוט של בתי הדין התורניים אחרי הערת הקיפוחים הנ"ל. זוהי לדעתי הדרך שתביא להשאת שורש וענף למשפט תורתנו הקדושה. עד אשר יערה רוח ממרום ויקוים "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויעציק כבתחילה".

ועתה חבריי רבני א"י וח"ל, אחי ורעי שימו נא לבבכם לדברי אלה, דברים מועטים הכוללים את המרובה, היוצאים מלב ונפש יהודי שאין לו בעולמו אלא טובת האומה בלבד, הזורמים מנפש יהודי הומיה וסוערת, השמחה בתקומת ישראל בארץ עריסתו, המברכת ברכת שהחיינו וגו' לזמן הזה, ואשר יחד עם זאת היא דואגת וחרדה לאמר "מה נעשה לאחותנו זו תוה"ק ככתוב: "אמור לחכמה אחותי את" - עיין סנהדרין (ה'ע"ב) ביום שידובר בה". חשבו, שקלו, עיינו התבוננו בכובד הראש והיו נכונים ליום אשר בו נתאסף ב"ה בירושלים עיר קדשנו לשם דיונים והחלטות.

בסיום דברי הנני קורא מעמקי הלב; למען הציל את המצב הרי צו השעה לכל אחינו הנאמנים לה' ולתורתנו, ללא הבדל מפלגה שדרה ומעמד: התאחדו - התלכדו! ת"ל עוד לא אלמן ישראל, חושבני שבכח הליכוד והאיחוד ימצא קולנו הד חזק גם בלב כמה מאלה שהתרחקו פחות או יותר מהשקפת העולם של היהדות הנאמנה. צו השעה הוא: מי לה' - יתן ידו להתאחדות ההיא, בצורה בולטת ממשית. יבואו תחילה ראשי המפלגות הדתיות לידי הסכם הדדי והמה יקימו את המנגנון הדרוש לשם הגשמת הצו הגדול ההוא.

ועתה אני תפלה להצלחת מדינת ישראל, אני תפלה לשלום מגיני ישראל המקדשים שם ישראל וממילא שם שמים, ברוחם הכביר ובגבורתם המופתית: ישמרו שומר ישראל ועטרת נצחון יכתירם! אני תפלה לנותן התורה הבוחר בציון להשיב לב בנים אל אבותם - ואל חיק אמם - (עיין ירושלמי סוף מסכת ברכות) - ויהיה רצון מלפני אבינו שבשמים שנזכה במהרה לשמוח בירושלים הבנויה ובגאולת ישראל השלמה ובהרמת קרן התורה תוה"ק וקרן ישראל גם יחד, אמן, אמן!

ה. משפט התורה ומשפט המדינה

והנה עד שאני טורח בפתרון בעיה ההתאמה בין משפט התורה למשטר דמוקרטי, במדינה היהודית, אני כבר רואה תמהים עלי: כל הטורח הזה למה? הלא בא אחד מאחרוני הראשונים, רבינו נסים ז"ל, והושיט לנו הכל בקנה, הר"ן ז"ל בדרשותיו דרשה יא מניח שיש שני מיני משפטים בישראל, משפט התורה ומשפט המדינה, או משפט המלך. לפי דיני התורה רחוק שיענש החוטא, ובנקל ייפטר הרוצח, והוא הדין שיש קשיים בדיני ממונות על הרקע של דיני העדות. כדי להשלים את משפט התורה בא משפט המלך.

איני יודע אם מחבר הדרשות הוא רבינו נסים מגירונדי ז"ל, אחד מגדולי רבותינו ז"ל שלאחר חתימת התלמוד, אבל בכל אופן היה מגדולי הדורות. 2 קבלת דעתו ודאי שהיתה מקילה לנו בהרבה, אבל אני רואה קשיים גדולים ליישבה...

מלבד זה המעיין במשפטי התורה הערוכים לפנינו בכדי להכיר על ידם את אופני החיים החברתיים והחיים בכל גווניהם, אז בהיות ישראל בארצו, ימצא חסרון גדול, חסרון ספר חוקים שלם במקצוע חשוב ונחוץ של קיום החברה. יודעים אנחנו היום, כי בדין ודברים אשר בין אדם לחבירו או להציבור בכלל. לעמו וארצו, יש מלבד חוק האזרחים גם ספר חוקים מיוחד לעונשים, ולא לבד להורג נפש, אך גם נגד השולח יד ברכוש שאינו שלו, וזה מוכרח ומיוסד בהגיון. והנה המעיין בהלכות אלו לא ימצא עונש. גונב וגוזל ממון חבירו אשר יחוייב מדין תורה אך להשיב הגזילה וגם מלקות לא יחוייב. עונש הכפל או הארבעה כמעט לא ימצא שישלם, לאשר רוב הגניבות הן באין רואים, וכפל לא יחוייב כי אם בהעדאת עדים. וגם המזיק גופו של חבירו, מפיל את שינו, מסמא את עינו, מדין תורה עליו אך לשלם נזק צער ריפוי שבת ובושת. ובכן, איש אשר כסף לא נחשב בעיניו, או עני אשר לא ירא מעביטת השוטר, האם יוכל לעשות כאוות נפשו להכות עין אויביו ושן שונאו מבלי מפריע... וגם רוצח כן, שלא יצא חייב כי יהרג וכו'. עכת"ד.

ודאי שאלו דברי טעם, אבל מה היא תשובת המחבר הנכבד? - מלבד דין התורה התקיים דין המלך, או דין המלכות שדנו עפ"י סברתם ועפ"י הנסיבות, והם השלימו את החסרון. ואמנם המחבר אינו אומר בפירוש שבזה נפתור את בעיית קיפוחם של נוכרים בשאלת הדין והעדות, אבל כך יש לנו להבין, כלומר שהמדינה היום, שהיא במקום המלך לפנינו, תעמיד בתי דין משלה בכח הסמכות שנמסר לה ג"כ ביפוי כח מהתורה, הם לא יהיו קשורים בדיני התורה, והם יתקנו הכל וימלאו את כל החסר.

ו. אין מקום למערכת כפולה

אם באמת קיים סידור כזה בחוקת התורה, היה זה פותח גישה חדשה לכמה מהבעיות שעסקנו בהן ושנעסוק בהן, אבל במחקר היסטורי אין לנו עסק וגם לא יועיל לנו. מצד ההלכה לא באים בחשבון אלא מקורות מוסמכים של משפט התורה ועל פיהם אין יסוד להנחה זו של משפט כפול או מקביל של שתי סמכויות. כל מה שיש לנו הוא דין המלך להרוג את הרוצח אף כשהוא פטור מדין הבית דין, אך אין זאת אומרת שכך נקבע לחוק שכל שהב"ד מוצא שאדם זה רוצח במזיד אלא שמנקודות הלכתיות גרידא אי אפשר לדון למיתה - המלך הורגו.

אמנם אין לטעון שאם כך מה כח בית דין יפה ובית דין לדיני נפשות למה, שיש לאמר שניתן לבי"ד התפקיד לחקור ולבדוק וכשהוא מוצא שאיננו חייב מיתה לפי דין התורה, אזי ביד המלך להורגו. אלא שא"כ הורדת את הסנהדרין למין חוקר משפטי, וזה איננו מתקבל על הדעת.

אך המצב עפ"י ההלכה הוא כזה: לדון דיני נפשות הרי זה בסמכותה ותפקידה של הסנהדרין (כלומר סנהדרין קטנה; בי"ד של עשרים ושלשה סמוכין). אלא שאף לאחר שהסנהדרין פטרה את הנידון, יש כח ביד המלך - משום תיקון העולם לצורך השעה - להורגו. אבל אין זאת אומרת שהמלכות בישראל היתה לה חוקה מיוחדת שלא כתורה, שעל פיה היא דנה, ועל פיה היא ממנה שופטים ומכשירה עדים. אלא שבדין הרוצח, הדבר מסור לשיקול דעתו של המלך עפ"י מה שרואה במצב המוסרי של העם. ואם הרוצחים מועטים מאד ואין סכנה שע"י זיכויים יתרבו שופכי דמים בישראל, אין למלך להזקק לזה כלל.

אין בזה גם משום נ"מ למעשה שבבילנו מאחר שבין כך וכך לא ידונו דיני נפשות במדינה עד שיהיו לנו סמוכין ועד שיבנה המקדש. כל שידונו יהיה לעונשי מאסר, וזה יהיה מסור בידי בתי דין גבוהים, ועפ"י תקנות ידועות. וכדי לנעול דלת בפני עושי עוולה לא יהיו זקוקים לכל החומר של דיני העדות שבמשפט התורה, אלא יהיה להם כח להשתמש באומדנא דמוכח כדי להגיע לידי פסק מחייב. תפקידו של הנשיא, ראש המדינה, ממלא מקום המלך בישראל, לא יהיה לחייב אחרי שהבי"ד זיכה ולא להגדיל העונש, אלא אפשר שכחו יהיה יפה להפחית העונש או למחול לגמרי. אך זה עדיין טעון עיון ובידור.

2. שר"ת היכל יצחק אורח חיים סימן לב "על דרכי שמירת הבטחון הפנימי (המשטרה) במדינה, בשבת ויר"ט"

על מצב הבטחון הפנימי בארץ, נמסרו ע"י אישיות מוסמכת הפרטים: א. מעשי הפשע ובכללם החמורים, כגון: התפרצויות ושווד מתרבים בארץ במדה רבה. גם מקרי הרצח רבו באופן מבהיל. ב. כל מבצעי הפשע מזוינים ומשתמשים בזיונם בכל מקרה של הפרעה. ג. כל מריבה קלה עלולה להלקח עד לשפיכות דמים והריגה ממש. ד. יום השבת, הוא למרבית הצער, היום הכי מסוגל למקרים מעציבים ממין אלה, היות והציבור פנוי מעבודה, והוא גם לפעמים מתבשם בימי שבת וחג. ה. התערבות מהירה של המשטרה מונעת הרבה שפיכות דמים ומקרי רצח ולשיטת הניידות חלק רב בזה. עם קבלת ידיעה טלפונית על איזה שהוא מקרה, הניידת קולטת מיד והיא אצה למקום המעשה, משום כך, גם השמוש בטלפון חשוב מאד לשם התגברות על הפשעים. ו. יש ערך רב שבביל העמדת האנשים למשפט ודיונם בעריכת רפורט, ובקבלת טביעת אצבעות, מיד עם התרחשות המעשה, בלעדי זה אין בית המשפט יכול להזדקק לדון בענין. וחסרון העברין מהעמדתו לדין הוא משפיע, כמובן מאליו, על ריבוי הפשע. ישנם בכלל זה גם מקרים שנראים בראשיתם כבלתי רציניים, ותוצאתם מקרי מות. ז. צמצום הניידות בשבתות ישפיע לריבוי הפשעים ביום זה. לאור כל הנ"ל, נכנסתי לברר כיצד על שומרי משמרת בטחון הפנימי בארץ להתנהג מצד ההלכה. אולם מכיון שכפי מצב הדברים כיום אין המוסדות הממונים על כך נוטים לפי שעה להתחשב עם הוראות ההלכה, לשם קביעת חוקה שתחייב את כל הפועלים בזה לנהוג לפיה, אין לדיון הניתן אופי הלכה למעשה, והרי הוא יותר בגדר משא ומתן של הלכה, שצורתה המעשית המדויקת תקבע ברצות ה', אחרי עיון והתייעצות נוספים לכשהתנאים יהיו מתאימים לכך.

[גדרי חשש פקוח נפש]... שמענו מזה, שגם חשש נפשות לע"ל מתיר. ומ"מ אין הענינים שוים לגמרי. ראשית, מפני שאין כאן ברור למדי ססתם גנבים הם מרצחים, שיש מהם הנמלטים מיד כשמרגישים בהם בני אדם. ושנית, הואיל וכל ההיתר הוא כאן מפני שאם לא נתיר תרבינה גניבות, הנה הרוב הגדול לא לצערנו לא מתחשבים עם ההוראות של הרבנות, והם הרי ממילא לא ימנעו, וא"כ לא ישמש האיסור לריבוי גנבות, ואין נבוא להתיר משום חשש זה שתרבינה גנבות. ובכלל קשה להחליט על היתר מטעם חשש פק"נ, שהרי ודאי יש איזה גבול גם לחשש פק"נ... ומ"מ הגדרה מדויקת אין לנו עדיין, שהרי גם ספק פק"נ דוחה שבת, ומעולם לא שמענו גם במחלה שהיא ס' פק"נ שהוא דוקא במחצה על מחצה, וע"כ אפילו אם הרוב איננו סכנה, מ"מ מחללין עליה את השבת. ומעתה צא ותן לי מידה וקצב! וצ"ע בזה

3. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג "זכויות המיעוטים לפי ההלכה" תחומין ב', עמודים 169-179

מעשה השאלה צריכה שתוצע בצורה, במדה מרובה, אחרת, מזו שבה הופיעה עד כאן לפנינו. נתנת לנו האפשרות לקבל מהאומות כח להקים בארץ ישראל מדינה יהודית, אך בתנאים שנסבול בני דת אחרת, יהיו אפילו עובדי אלילים (ובלבד שאין עבודתם מפריעה את קיום המוסר הכללי ואת החוק המוסרי), שישבו בארצנו ויקיימו את הפולחן שלהם, ועכ"פ אם יקבלו את הנתינות של המדינה היהודית לא תושלל מהם הזכות לרכישת קרקעות ונכסי דלא ניידי. מה עלינו לעשות? להגיד לאומות: אין אנחנו יכולים לקבל את התנאי הזה, מפני שתורתנו הק' אוסרת על ממשלה יהודית להתיר הישיבה בארצנו לנוצרים ומכ"ש לעובדי אלילים, ונוסף על זאת היא אוסרת עלינו להרשות פולחנם בארצנו ואוסרת עלינו להרשות להם לרכוש קרקעות? דומני שלא ימצא רב בישראל בעל מוח ובעל שכל ישר שישבור שעלינו להשיב כך, כלומר שזוהי חובתנו מדין תורה. אפילו אם נניח שבקבלנו את המדינה בתנאי הנ"ל תעבור הממשלה היהודית עבירה כשתקיים את התנאי, גם אז הייתי אומר שהעבירה נדחית מפני פק"נ של עם ישראל, בשים לב למצב האומה בעולם. ואם כי אין פק"נ עומד בפני איסור ע"ז ואפילו אביזרייהו, זהו בנוגע לישראל עצמם, אבל איסור הסבילות של פולחנם ואצ"ל האיסור של חנייתם בקרקע וכדומה, אין זה בכלל, ואין זה דוחה פק"נ של כלל ישראל, יתר ע"כ, הלא יש אופנים שבהם אפשר להתיר אפילו איסור תורה משום איבה... ואולם אין אנו זקוקים להיתרים, לא על היסוד שמדינה יהודית היא בבחינת הצלת האומה ויש בכלל זה הכנת מקום מקלט לעת צרה, ח"ו, עד שיבוא משיח צדקנו, לאור הטרדיה האיומה של גלות אירופא בימינו וכמעט לעינינו, ולא על היסוד שהדחיה בידיים של ההזדמנות הזאת מפחד אותה העבירה, תכבה את גחלת התקוה בלב רוב האומה ותקעקע את בירת היהדות כולה, ובכגון זה עת לעשות לד', אלא אפילו אם זה היה נוגע לעובדי אלילים ממש, מעצם הדין אין כאן עבירה, לפי דעת.

...המצוות הללו שהן מצוות ציבוריות, המוטלות לא על כל יחיד ויחיד אלא על הגוף השליט, על הממשלה היהודית באיזו צורה שתהא, שהכח בידה לקיימן, לא הוטלו לכתחילה אלא על העם היהודי הכובש את הארץ והמקבל את הסוברניות מעצמו... אם כן איפוא בהעדרו של רקע זה, ובתנאי מציאות כזו שהמדינה ניתנת על מנת כך, אין חלות לאותן המצוות כמו שאין חלות לאותן המצוות בגולה... וכלום אמר אדם מעולם שאסור לנו לישוב בא"י בזמן שידם תקיפה, מפני שאסור להכניס עצמו באונס רחמנא פטריה? וממילא אין מקום לאמר שמוטב לנו שלא לקבל את המדינה היהודית מלקבל ולעבור על אותן המצוות, שמכיון שלא ניתן לנו להקים את המדינה העברית אלא בתנאים כאלה, באופן כזה לא נצטוונו, ומצוה אין כאן ועבירה אין כאן.

4. אביעד בדנר, זכות הנשים לבחור ולהיבחר למוסדות ציבור: שיקולים הלכתיים ומטא-הלכתיים <https://bit.ly/2FPLcNq>

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג

לשאלה ההלכתית, הוא הביע את דעתו האישית לשלילה, אך בכל עוד לפני שהרב הרצוג התייחס זאת סבר שמכיוון שרוב היישוב ידרוש שילוב נשים בבחירות, אם יאסרו על היהודים הדתיים ללכת לקלפי הדבר יהיה "הרס פנימי והיהדות הדתית תאבד כל כוחה והשפעתה בעיצוב צורת המדינה ונפסיד טובה הרבה בנוגע לקיום הדת במדינה, וצריך להתיישב בדבר הרבה ולחפש דרך של היתר". בהמשך דבריו

הוא כותב: "כבר אמרתי שהיהדות הדתית צריכה להתנגד לבחירת נשים אלא שאם לא תנצח, חלילה לה מלפרוש מן הנהגת המדינה משום כך." דרכו של הרב הרצוג היא צמצום האיסור תחולתו של האיסור למנות אישה: וזהו ברור שמינוי מלך בישראל היה לכל ימיו, וכן כל המינויים בישראל היו לכל ימי חיי המתמנים, עם זכות להוריש השררות לבניהם, מה שאין כן בנוגע לפרלמנט, שהבחירות הן לזמן קצוב שלש שנים או חמש שנים, אין זה דומיא למלך, ואין כאן איסור מצד ההלכה.

למרות התנגדותו המהותית למתן זכות לנשים להיבחר, הרב הרצוג מוצא פתח להתיר את הדבר משיקולים פרקטיים. הרב הרצוג יודע שאם הדבר ייאסר, ייגרם הפסד גדול יותר מאשר ההפסד שבמתן זכות פסיבית לנשים להיבחר, ולכן הוא מנתב את ההלכה לכיוון בו הוא מעוניין. בדבריו רואים דוגמא לכך שלפעמים ההלכה נתונה לשיקוליו של הפוסק, ושניתן לשנותה ולהתאימה לצרכי השעה והזמן. הרב מאריך בתשובתו להיתר ומוכיח שאין איסור הלכתי, וגם אין בעיה של צניעות או ייחוד. יש כאן דוגמא מובהקת לשימוש בשיקולים חוץ הלכתיים על מנת לקבוע הלכה.

5. תחוקה לישראל על פי תורה

מחלקת החקיקה, מטרתה ודרכי עבודתה

מחלקת החקיקה, נוסדה ביזמתם של מרן הגאון הגדול, פאר הדור והרור רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א, הרב הראשי לישראל, יחד עם הרב הגאון המפורסם, איש האשכולות רבי יהודה ליב הכהן מימון שליט"א, שר התרות למדינת ישראל, ועומדת תחת פקוחם התמידי.

המטרה:

מטרת מחלקת החקיקה היא לפתור את כל הבעיות המשפטיות אשר תעמודנה על הפרק בחיי המדינה על פי תורת ה' המסורה מאבותינו מדור דור.

בושה וחופה היא לישראל עם עולם, הגוי הגדול אשר לו "חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת" אם ילך כיום הזה – עם הקמת מדינתו, בעזרת צורו וגואלו "גואלנו ה' צבאות שמו, קדוש ישראל", – ללקט פרוורים משלחן זרים, לקבל עליו חקי משפט של נכרים, הזרים לו לעצם מהותו ויסוד נשמתו.

אמנם עבודה זו קשה היא מאד מאד, כאשר חלקים גדולים וחשובים ממשפט התורה לא היו יכולים להיות מקיימים למעשה בכל שנות גלותנו הארוכה, ולא נתבררו ככל הבהירות הדרושה. חיי ישראל העצמאיים היו מוגבלים ברשות היחיד וברשות רבים מצומצמת. השלטון כרוך שטחי החיים לא היה בידינו. שליטי האומות, אשר כיניהן היינו נפוצים, קבעו את המשפט. ואף אם לא בטלו בתי-דינים מישראל, אשר דנו בין אדם לחברו, בכל זאת לא תמיד היה להם כח כפיה, וזה גרם שבהרבה שטחים (כגון גנבה וגולה וכיוצא בהם) לא דנו כלל, ובני אדם מישראל היו נאלצים למסור דינם לערכאות של נכרים. וכך יצא שחלקים גדולים ממשפט התורה היו רק בבחינת הלכתא למשיחא.

עתה, עם הקמת מדינת ישראל, בא שינוי יסודי. השלטון על חיי ישראל בארץ בכל השטחים הוא בידי ישראל. הגיעה שעתם של אותם ממשפטי התורה אשר לא יכולנו לדון

על פיהם לפני שהגענו לעצמאותנו. יש לברר את המשפטים הללו ולפתור על פיהם את כל הבעיות המשפטיות הקיימות בימינו, אשר רבות מהן לא היו קיימות בצורתן העכשווית כדורות שעברו, ואף על פי כן יכולים וחיבים אנו למצוא להן פתרון עפ"י הכללים והפרטים אשר במשפט התורה.

התכנית:

לשם הפעלתם ותחיתם של משפטי התורה בפועל בחיי מדינתנו דרושה עבודת סידור וניסוח, חיפוש, ביור וליבוך, של המקורות המשפטיים שלנו, עד שנוכל לגשת להכנת ספר חקים מעובד ומבוסס כראוי בצורת ספרי החקים שמשמשים בהם אנשי המשפט בימינו.

בתכנית מחלקת החקיקה הוא להקיף את כל הבעיות המשפטיות, האזרחיות והפליליות וגם בעיות השלטון והמדינה ותחוקתה ולמצוא את פתרונן על-פי התורה, אבל ראשית כל מתרכזת עבודתה כיום בסידור ספרי-חקים על-פי השלחן הערוך ושאר ספרי הפוסקים המקובלים – להחזיר עטרת חושן המשפט למקומה.

ענפי העבודה:

א. סדור מרכז. הרבה דברים בחושן המשפט שלנו מצריכים סידור חדש, אם מפני שאינם מרוכזים במקום אחד, ואם מפני שאינם מובהרים גם במקומם כל צרכם, שהרי "דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר". למשל: עיקרי הדינים של הסכמה על המכר איך הם צריכים להיות אינם מודגשים כלל, והם מפורטים במקומות רבים (עי' פרק ראשון מהלכות מכירה המסודר על ידי מחלקת החקיקה), וכן תנאי המקח והמחיר וזכויות הקונה והמוכר (עי' פרק ששי, עשירי, ושנים עשר). דברים השייכים ליסודות הדינים אין מוצאים אותם אלא אחרי חיפושים רבים. גם פרטים רבים בלתי בהירים כל צרכם, לפי המושגים המקובלים בספרי המשפט. ויש פרטים רבים שהם ידועים לחלמידי חכמים ומקובלים כבר כמסוכמות ראשוניות, ומשום כך אינם נזכרים כלל במקור, אבל הם נחוצים מאד להבנת העיקרים היסודיים של הדברים, וכן מונחים רבים השגורים כפי כל תלמיד חכם, אבל הם צריכים ביור והגדרה וניסוח בהיר.

ב. שפה מתאימה. הטרימינולוגיה וגם הלשון בכלל, לא תמיד הם מובנים לחלק גדול מן הדור, שהתרחק מן המקורות. אין הכוונה להכניס מונחים חילוניים לתוך העבודה. להיפך, יש צורך בזהירות יתרה למען ישמר הרוח של הלשון והטרימינולוגיה התלמודית, של התנאים והאמוראים, של חושן המשפט, של הראשונים והאחרונים. אבל יחד עם זה יש צורך בהתאמה, להבנת הענינים כשכיל הדור שלנו. וזוהי אחת מן העבודות הקשות שבמקור, כאילו "שכור החבית ושומר את יינה". המודרניות בלשון פוגמת הרבה פעמים גם בתוכן וגם ברוח הדברים. קשה למסור מושגים מקובלים מדורות בלשון חדישה מבלי לפגוע גם בתוכן. לפעמים חושבים שהמונחים חופפים, אבל כשחוזרים לתוכן רואים שאיזה דבר חסר כאן. יש צורך להזהר כאן הרבה יותר מאשר בתרגום משפה לשפה. הוהירות צריכה להיות כוהירות בתרגום שיר, כדי לשמור על נשמת הדברים ותוכנם הפנימי ומהותו.

חכניות לחקר משפט התורה וישומו בימינו

ג. דינים מחודשים. מומן חתימת השלחן ערוך נתחדשו הרבה דינים על ידי רבותינו הגדולים כדורות האחרונים. והרבה דברים שניים גם במחלוקת בלי הכרעה (בחושן המשפט ההכרעה היתה על פי הרמ"א, שכן ברוב תפוצות ישראל נוהגין על פיו). וכל אלה הדינים צריכים גם סידור וגם הכרעה. ראשית, סידור בלשון קצרה תמציתית כראוי לחוק, מה שמצריך עיון עמוק ושקול דעת מצד ההלכה ומצד הלשון גם יחד. ושנית, הכרעה מה להכניס בפנים, ומה שראוי רק לציין בכיאוורים למטה ובהערות. ושלישית, הכרעה בדברים השנויים במחלוקת, שהלא אי אפשר להשאיר מחלוקת בספר חקים. לעת עתה עדיין לא הגענו לשלב של הכרעה. משום כך צרפנו גם קונטרס מיוחד של ספיקות בסוף ספרנו. הרברים יובאו לדיון לפני מרן הרב הראשי שליט"א וגדולי הרבנים, ומשום כך אנו מביאים בהרבה מקומות בספרנו שתי דיעות בפנים ולפעמים כשישנה הכרעה של אחרונים מובאת דעה חולקת במקורות או בכאוורים, וצויין שצריך ביור לדינא, וכל זה יושמט בשלב האחרון של העבודה.

ד. בעיות חדשות. מן העבודות החשובות שלנו – לתת תשובה ממקורות התורה המרוכזים על כל הבעיות של המשפט המודרני על כל לבטוי ושאלותיו מתוך דיון מעמיק על כל פתרונותיו, אם הם מתאימים לדין התורה ולרוח התורה. חיפוש רב במקורות, החל מן הפוסקים המוסמכים ועד לספרי שאלות ותשובות של אחרוני האחרונים, ואחר כך ניסוח זהיר וממצה, ולפעמים שיקול דעת של דימוי דבר לדבר אם אינו נמצא מפורש – כל זה נחרך בענף עבודה זו. כל הבעיות של החיים החדשים המביאים לנו שאלות חדשות להלכה המבקשות את פתרונן לאור התורה, צריכות להיות לנגד עינינו. צריכים אנו לעקוב אחרי המשפט המודרני, לראות מה הן הבעיות המעסיקות אותו, כדי שנוכל להשיב עליהן תשובה ממקורותינו. משנה וזהירות צריך ענף זה של העבודה, שלא לסור מן הדרך ולא לקבל שום השפעה זרה, כי אם לשאב בטהרה מן המעיץ הנובע שלנו המתחדש יום יום בבחינת "כל מה שתלמיד חוקי עתיד לחדש" כר – כמובן שכל זה יובא לדיון לפני מרן הרב הראשי שליט"א וגדולי התורה. (גם לבעית העובד והמעביד וגם לבעית השריון האזרחי אפשר למצוא פתרון עצמאי ישראלי ממקור התורה, ואין צורך לקבל אותם הפתרונות שעמים זרים מנהיגים בארצותיהם). לשם כך נחוצה גם החיעצות עם מומחי משפט של המשפט המודרני, וכיחוד של המשפט השוייצרי המקובל במדינות רבות.

ה. הקבלות. הקבלות של דינינו עם חקות העמים, ביחוד עם חקי עמי התרבות בימינו, וגם עם חקי עמי המזרח של היום, בכדי שנוכל להבהיר את עמדת המשפט שלנו לעמתם, ולפעמים גם להדגיש בתוך החק הדגשה מיוחדת על השוני במשפטנו, בבחינת "להוציא מלבן", במקום שהמשפט שלנו הוא אחר משלהם. אין להזכיר רעות אחרות של חקי משפט אחרים, אבל יש לנסח את החק שלנו שיהא ההבדל בולט ומודגש במיוחד מאליו. למשל: לפי חק ה"מגילה" אין התנאי קיים אם אינו שייך לעיקר המכר. אצלנו אין מבדילים כזה. וזה הדגשנו במיוחד (עי' פרק רביעי). וכן בהרבה מקומות שהדגשנו את המשפט שלנו נגד המשפט העותומני שהיה נהוג בזמן המנדט ולשם כך לקחנו ראשונה הלכות מכירה, כמו שהוא בספר ה"מגילה", והשבנו כמעט על כל סעיף וסעיף והעמדנו את הדין לפי משפט התורה מקביל לעמת הדינים הנהוגים מקודם ונמשכים לעת-עתה בארץ. (את זה עשינו לפי הצעתו של מרן הרב הראשי שליט"א, מתוך הצורך להחליף את הדינים הנהוגים לעת-עתה ולהנהיג במקומם דיני ישראל).

6. המשך

<p>ממש ויהודים לענין אונאה במקח וממכר.</p> <p>(ו) במקום שיש חשש לחלול השם ודאי שאסור להונות גם עכו"ם ממש, ועיין [אכידה] וכו', והרי"ז האיסור היותר חמור – מן התורה – "ולא תחללו את שם קדשי", שאין לו כפרה אלא המות, ובימינו כשדרכי המסחר הם גלויים לכל והכל נעשה ברובו בפרהסיא, חייבים בכל מקום מפני חילול השם להזהר מאונאה אפילו של עכו"ם ממש, ומכש"כ של מוסלמי או נוצרי.</p> <p>(ז) תנאי יסודי במדינת ישראל שעליה הסכימו הכל שב"ממונא" לא תהא שום הפלייה במשפט בין בן ברית לאינו בן ברית, והנה כח הכנסת ודאי שהוא כח הציבור "ולית דין צריך בשש", ואם כי הכנסת אין בכחה אפילו בממונות לעקור מכל וכל דינים מפורשים שבתורה מבלי עצות ותחבולות, בד"א לאמר ההפך מדין התורה ולקובעו לדורות, משא"כ בענין שכזה שלפנינו, שהתורה אומרת שבמקום שאין חשש של חילול השם לא נאסרה אונאה של גוי עובד אלילים, אבל אין התורה אומרת, שאסור לך שלא להונות עובד אלילים, וא"כ כשהציבור מקבל עליו שלא להונות גם גוי עובד אלילים, אין זה כלל עוקר דבר תורה, אלא מוסיף על דבר תורה, הרחק משום חילול השם, ונמצא שהדין כבר כך, ובדין היה שנכתוב בפירוש שהאונאה אסורה על הכל, בן ברית או אינו בן ברית אפילו עובד אלילים, שחוק זה של הכנסת ודאי שהוא זוקק, אלא שאין אנו רוצים לעורר את כל הענין.</p>	<p>ג. בענין החשש מסילוף התורה בקודקס מודרני</p> <p>ב"ה, ג' במנ"א חשי"ב</p> <p>לכבוד ידידי הגר"א רבינובין שליט"א מכון הרי פישל, משפט התורה, חקיקה, כאן.</p> <p>שלום וברכה,</p> <p>על הענין שנדברנו עליו זה ימים אחדים.</p> <p>(א) לכאורה עומדים כנגדנו דברי מהרש"ל ב"ש"ש לב"ק פרק ד' סימן ט' שאסור לאמר לגוי שהדין הוא ההפך ממה שהוא באמת בנוגע לעכו"ם, וזהו כגודל יורג ואל יעבור. ואם כי בעיני קשה הדבר יש לנו לחוש לשיטת הגאון ז"ל.</p> <p>(ב) אולם זהו ענין אחר, אילו היינו מוציאים לאור הוצאה חדשה של השלחן ערוך וכותבים במקום אסור להונות חבירו, להונות שום בן אדם, אולי היה מקום לדבר כנ"ל, אבל אין אנו מוציאים את השלחן ערוך, אלא ספר משפטי להקל על היוריסטים להבין דיני ממונות שלנו, ואפשר להשמיט משהו.</p> <p>(ג) המהרש"ל, יעו"ש, לא אמר אלא כשגוי עובד אלילים שואל אותנו מה דינו אצלכם בדבר פלוני, אבל כאן אין שואל ואין דורש, ואין מבקש.</p> <p>(ד) כאן אין אומרים ההפך אלא אין אומרים כלום.</p> <p>(ה) גם לאחרי שאנו מקבלים את דברי המאירי הידועים על האומות הגדורות בדרכי הרעות, גם זה לא טוב כשבילנו שבקודקס שלנו חיימא הפלייה אף בין גוים עובדי אלילים</p>
--	--

7. Accepting Chilonim as Witnesses:

- Even though we poskan mumar l'teavon is invalid, that is only if they are not known to be of good character bein adam l'chaveiro.
- Accepts Am HaAretz using Hefker Beit Din Hefker
- Chazon Ish – nowadays moridin v'lo maalin doesn't apply.
- It is different if a community is in a state or religious decline than if an individual is immoral.
- [Accept for minyan so as not to push them farther away]

8. Conscription

- Felt it could be compelled
- Encouraged partial conscription of Yeshiva students – Milchemet Mitzvah

9. Inheritance